



“L’ETNÒLEG ENFRONT DE LES IDENTITATS NACIONALS”

**Discurs de Claude Lévi-Strauss amb motiu del lliurament del
XVII Premi Internacional Catalunya 2005**

L'honor que em fa la Generalitat de Catalunya de concedir-me el Premi Internacional em commou profundament. Així que vaig acumulant els anys, tinc, cada dia més, la sensació d'usurpar el temps que em queda per viure i sento que ja no hi ha res que justifiqui l'espai que segueixo ocupant en aquesta terra. Per això, la vostra elecció em reconforta gratament. Em dóna la certesa que encara em teniu present i que els treballs que he realitzat durant tres quarts de segle encara no són caducs. Us ho agraeixo de tot cor.

Aquest premi encara té més prestigi per la importància que la vostra capital, Barcelona, adquireix en l'escena mundial, gràcies a les trobades internacionals que hi tenen lloc i les decisions que s'hi prenen. Fa pocs mesos, la premsa ens va informar que, per iniciativa de la Generalitat de Catalunya, es va fundar a Barcelona una Euroregió Pirineus-Mediterrània, vasta contrada transfronterera a la qual cal adjuntar els dos països Bascs i on es pot reconèixer, ampliada, l'antiga marca de la Gòtia dels temps carolingis que tenia, no ho oblidem, la seva capital a Barcelona.

He conegut una època en què la identitat nacional era l'únic principi concebible en les relacions entre els Estats. Ja sabem quins desastres se'n derivaren. Tal com l'heu concebut, l'euroregió crea entre els països noves relacions que ultrapassen les fronteres i contraresten les antigues rivalitats gràcies a uns lligams concrets que prevalen, a escala local, sobre els plans econòmic i cultural. El fet que, de forma excepcional a causa de l'edat, detall que us agraeixo, el vostre premi em sigui lliurat a París, és una manera més de destacar aquest acostament entre els Estats, els límits dels quals tendeixen a desdibuixar-se amb la creació de les euroregions –com és el cas de Catalunya amb els seus veïns i la França meridional.

Aquests fermes lligams amb Catalunya, els percebo, també, de forma més íntima, com a participant d'un corrent de pensament que, al segle XX, va rebre el nom d'estructuralisme, però que, contràriament a allò que es creu normalment, no és en absolut un descobriment modern. Ja apareix als segles XIII i XIV, almenys en les seves línies principals, amb el gran pensador català Ramon Llull. La percepció ingènua copsa el món com un caos. Per tal de superar-lo, els predecessors de Llull ordenaven els aspectes de la realitat en graus, en funció de llur major o menor semblança. Llull, en canvi, va partir de la diferència, tot oposant els termes extrems i fent sorgir mediacions entre ells. Va idear així un sistema lògic molt original que permetia, per mitjà d'operacions recurrents, inventariar totes les relacions possibles entre els conceptes i els éssers, i va introduir la noció de relació a la base del mecanisme del pensament.

D'aquesta art combinatòria que va inventar, en trauran lliçons al llarg dels segles Nicolau de Cues, Charles de Bovelles, Leibniz, i més tard la lingüística i l'antropologia estructurals.

És per consideració al vincle amb el moviment d'idees en el qual m'inscriu que, si m'ho permeteu (si més no com Dante per al toscà, el mestre Eckart per a l'alemany, ¿no fou Llull el creador de la vostra llengua literària?), posaré sota l'advocació de Ramon Llull l'honor que rebo avui.

Atès que vaig néixer al començament del segle XX i que, fins al final, n'he estat un dels testimonis, sovint em demanen que em pronunciï al respecte. Però no seria convenient fer-me jutge dels esdeveniments tràgics que el van marcar. Això correspon a aquells qui els visqueren de manera cruel, mentre que a mi em protegí successivament la fortuna, per bé que la trajectòria de la meua carrera se'n veié afectada profundament. És sobretot, doncs, de les transformacions que va aportar la història del segle XX a la meua disciplina que em sento autoritzat a parlar.

L'etnologia, de la qual ens podem preguntar si és en primer lloc una ciència o un art (o bé, potser, totes dues coses), remunta, en part, a temps antics i, en part, també, a una època recent. Quan els homes de l'Edat Mitjana i del Renaixement van redescobrir l'antiguitat grecoromana i quan els jesuïtes van fer del grec i del llatí la base del seu ensenyament, no practicaven ja una mena d'etnologia? Es reconeixia que cap civilització no pot concebre's si no en disposa d'altres que li serveixin de terme de comparació. El Renaixement va trobar en la literatura antiga el mitjà de posar la seva pròpia cultura en perspectiva, tot confrontant les idees contemporànies amb les d'altres temps i llocs.

L'única diferència entre cultura clàssica i cultura etnogràfica prové de les dimensions del món conegut en les seves èpoques respectives. Al començament del Renaixement, l'univers humà queda circumscrit pels límits de la conca mediterrània. De la resta, tan sols se'n sospita l'existència. Tanmateix, ja se sap que cap fracció de la humanitat no pot aspirar a entendre's si no és amb referència a totes les altres.

Als segles XVIII i XIX, l'humanisme s'estén, doncs, amb el progrés de l'exploració geogràfica. La Xina i l'Índia entren en l'escena. La nostra terminologia universitària, que en designa l'estudi amb el nom de filologia no clàssica, confessa, amb la seva ineptitud per crear un terme original, que es tracta exactament del mateix moviment humanista aplicat a un nou territori. En interessar-se per les darreres civilitzacions encara desdenyades –les societats anomenades primitives– l'etnologia féu recórrer a l'humanisme la seva tercera etapa.

Com que les civilitzacions antigues havien desaparegut, l'única manera d'accedir-hi era per mitjà dels textos i monuments. Pel que fa a l'Orient i a l'Extrem Orient, on no hi havia dificultat, el mètode seguia essent el mateix, perquè unes civilitzacions tan llunyanes només eren dignes d'interés –segons es creia– per llurs produccions més cultes i refinades.

Les formes de coneixement de l'etnologia són, alhora, més externs i més interns (també podríem definir-los com a més vastos i més afinats) que els dels seus antecessors. Per penetrar en societats d'accés especialment difícil, està obligada a situar-se molt enfora (antropologia física, prehistòria, tecnologia) i també molt endins, mitjançant la identificació de l'etnòleg amb el grup amb el qual comparteix l'existència, i l'extrema importància que ha de prestar a tots i cadascun dels matisos de la vida psíquica dels indígenes.

Sempre més ençà i més enllà de l'humanisme tradicional, l'etnologia el supera en tots els sentits. El seu terreny engloba la totalitat de la terra habitada, mentre que el seu mètode reuneix procediments propis de totes les formes del saber: ciències humanes i ciències naturals.

Tanmateix, el naixement de l'etnologia prové també de consideracions més tardanes i d'un altre ordre. Durant el segle XVIII, Occident estava convençut que l'extensió progressiva de la seva civilització era ineluctable i que amenaçava l'existència dels milers de societats més humils i fràgils, les llengües, creences, arts i institucions de les quals eren, això no obstant, testimonis irremplaçables de la riquesa i la diversitat de les creacions humanes. Si esperàvem poder saber, algun dia, què era l'home, era important recuperar, mentre encara s'hi fos a temps, totes aquelles realitats culturals que no devien res a les aportacions i imposicions d'Occident, tasca encara més urgent si teníem en compte que aquelles societats sense escriptura no aportaven documents escrits ni, en la majoria dels casos, monuments figurats.

Ara bé, abans que aquesta tasca hagi avançat suficientment, tot plegat està desapareixent o, si més no, patint canvis profunds. Els pobles humils que anomenàvem indígenes reben ara l'atenció de l'Organització de les Nacions Unides. Convidats a reunions internacionals, uns i altres prenen consciència mútua d'existir. Els indis americans, els maoris de Nova Zelanda, els aborígens australians, descobreixen que han conegut destins similars i que tenen interessos comuns. Una consciència col·lectiva s'obre més enllà de les particularitats que donaven la seva especificitat a cada cultura. Al mateix temps totes elles s'impregnen dels mètodes, les tècniques i els valors d'Occident. No hi ha dubte que aquesta uniformització mai no arribarà a ser total. Progressivament, aniran apareixent altres diferències que proporcionaran nova matèria a la recerca etnològica.

Tanmateix, en una humanitat esdevinguda solidària, aquestes diferències seran d'una altra naturalesa: ja no seran externes a la civilització occidental, sinó internes a les seves formes mestisses esteses per tota la terra.

Aquests canvis de relacions entre les fraccions de la família humana desenvolupades desigualmente des del punt de vista tècnic són la conseqüència directa d'una transformació més profunda. Tenint en compte que al llarg del segle passat vaig presenciar aquesta catàstrofe sense igual en la història de la humanitat, em permetreu que l'evocui amb un to personal. Quan jo vaig néixer, la població mundial era de mil cinc-cents milions d'habitants. Quan vaig entrar en la vida activa, cap al 1930, aquest nombre arribava ja a dos mil milions. Actualment, és de sis mil milions, i arribarà a nou mil milions d'aquí a unes dècades si hem de creure les previsions dels demògrafs. Certament, ens diuen que aquesta darrera xifra representarà un punt àlgid després del qual la població davallarà, i ho farà tan ràpidament, afegeixen alguns, que d'aquí a uns segles la supervivència de la nostra espècie estarà amenaçada. En qualsevol cas, haurà fet estralls en la diversitat, no tan sols cultural sinó també biològica, i haurà fet desaparèixer un gran nombre d'espècies animals i vegetals.

D'aquestes desaparicions, l'home n'és, sens dubte, l'autor, però els seus efectes se li giren en contra. Probablement no hi ha cap dels grans drames contemporanis que no trobi el seu origen directe o indirecte en la dificultat creixent de viure junts, sentida inconscientment per una humanitat víctima de l'explosió demogràfica que –igual que els cucs de farina que s'emmetzinen a distància dins el sac que els conté, molt abans que els comenci a faltar l'aliment– es posaria a odiar-se a si mateixa, ja que una presciència secreta l'avisaria que esdevé massa nombrosa perquè cadascun dels seus membres pugui gaudir lliurement dels béns essencials que són l'espai lliure, l'aigua pura, i l'aire no contaminat.

Així, l'única oportunitat oferta a la humanitat seria reconèixer que, en haver esdevingut la seva pròpia víctima, aquesta condició la posa en peu d'igualtat amb totes les altres formes de vida que s'ha dedicat i continua dedicant-se a destruir.

Però si l'home té, d'entrada, uns drets en qualitat d'ésser viu, resulta que aquests drets, reconeguts a la humanitat en tant que espècie, troben llurs límits naturals en els drets de les altres espècies. Els drets de la humanitat deixen de valer en el moment que el seu exercici posa en perill l'existència d'altres espècies.

El dret a la vida i al lliure desenvolupament de les espècies vives encara representades a la terra és l'única cosa que es pot considerar imprescriptible, per la senzilla raó que la desaparició d'una espècie qualsevol crea un buit, irreparable, a escala nostra, en el sistema de la creació.

Tan sols aquesta manera de considerar l'home podria ser aprovada per totes les civilitzacions. La nostra en primer lloc, perquè la concepció que acabo d'esbossar fou la dels juriconsults romans, imbuïts d'influències estoiques, que definien la llei natural com el conjunt de relacions generals establertes per la natura entre tots els éssers animats per a la seva conservació comuna; també la de les grans cultures d'Orient i d'Extrem Orient, inspirades per l'hinduisme i el budisme; i finalment, la dels pobles anomenats subdesenvolupats, i fins i tot dels més humils d'entre ells, les societats sense escriptura que estudien els etnòlegs.

Mitjançant savis costums que fariem mal fet de relegar a la categoria de supersticions, limiten el consum per part de l'home, de les altres espècies vives i li n'imposen el respecte moral, associat a regles molt estrictes per garantir-ne la conservació. Per molt diferents que siguin aquestes darreres societats les unes de les altres, convergeixen per fer de l'home una part integrant, i no un mestre de la creació.

Aquesta és la lliçó que l'etnologia ha après d'elles, tot desitjant que en el moment que s'uneixin al concert de les nacions, aquestes societats la conservin intacta i que, mitjançant el seu exemple, ens hi sapiguem inspirar.